

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Демченко Н.В., Попова І.А.

І Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

economica@ukr.net

Резюме. В статті проаналізовано слабкі сторони в системі державного регулювання інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я України, динаміку її фінансування. Доведено, необхідність реалізації заходів щодо підтримки інноваційної діяльності стейкхолдерів у сфері охорони здоров'я. Виявлено, що в Україні цільові програми загальнодержавного рівня не орієнтовані на розвиток інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у напрямі створення національних медичних інноваційних технологій, обладнання, інноваційної медичної продукції. Виокремлено принципи формування та запровадження цільових програм розвитку сфери охорони здоров'я, проблеми їх ефективної реалізації та перспективи спрямування.

Ключові слова: охорона здоров'я, інноваційний розвиток, фінансування, бюджет, реімбурсація, наукові дослідження, наукові розробки, патенти

Вступ. Важливим підґрунтям для втілення процесів інноваційного розвитку є потреба системного підходу щодо трансферу інноваційних медичних технологій (нових методів діагностики, лікування, профілактики, організаційних технологій тощо) та їхнього впровадження у роботу закладів охорони здоров'я, оцінювання ефекту від результатів реалізованих інноваційних технологій. Також необхідністю залишається збільшення кількості програмних, нормативних ініціатив та заходів, які орієнтовані на дифузю і трансфер інноваційних медичних технологій, прискорення поширення технологій. Проблемою постає визначення пріоритетних напрямів та впровадження інноваційних медичних технологій на засадах реформування принципів роботи сфери охорони здоров'я в Україні, а також формування ефективних зв'язків між національними розробниками та

споживачами інноваційних медичних технологій, створення сприятливої інфраструктури для поширення інновацій.

Мета – проаналізувати проблеми та недоліки в системі державного регулювання інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я в Україні, та визначити перспективи її інноваційного розвитку.

Матеріали та методи досліджень. У дослідженні використано низку методів наукового пізнання, а саме: аналізування, порівняння, систематизації й узагальнення, економічний та системний аналіз.

Результати досліджень. Багато економічно розвинутих країн світу на державному рівні розробляють програми щодо оцінювання медичних інноваційних технологій, сприяють підтримці спеціалізованих центрів з оцінки властивостей, ознак, ефективності й результативності, сили впливу, наслідків таких технологій у сфері охорони здоров'я. В Україні ситуація, яка ще погіршується військовим станом та низкою дестабілізаційних процесів в економіці, характеризується дефіцитом національних інноваційних проєктів, які б були затребувані на національному ринку, насамперед ґрунтувались на тих ідеях, які мають попит та ефективність.

Доцільно відзначити тенденцію до зростання фінансування із позабюджетних фондів (у 9 разів) і власних коштів (у 1,5 рази). На відміну від переваги у структурі фінансування установ МОЗ України тенденції зростання фінансування з позабюджетних фондів і власних коштів та наявності фінансування місцевого бюджету, в установах АМН переважають тенденції зростання власних коштів та коштів замовників. Розподіл обсягу фінансування наукових і науково-технічних робіт показав, що вони належать до чотирьох видів: фундаментальні, прикладні дослідження (етап створення інновацій), яких переважна кількість, а також науково-технічні розробки і науково-технічні послуги (етап створення інновацій і використання). В установах МОЗ України перевага належить прикладним науковим дослідженням (55,3%) та науково-технічним послугам (32%). [1].

Витрати бюджетних коштів у 2022-2023 рр. здійснювалися за всіма стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, з яких найбільший обсяг фінансування, як і в попередні роки, спрямовано на стратегічний пріоритет «Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу» (58,4%), найменший – на пріоритет «Впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики» (0,8%). МОН – єдиний розпорядник, як і в попередні роки, здійснював фінансування за всіма стратегічними пріоритетами [2].

У 2023 році видатки на охорону здоров'я в цілому становили 206,8 млрд. грн., в тому числі видатки державного бюджету разом з трансфертами – 176,1 млрд. грн. [3]. Пріоритетні напрями фінансування:

- 142,7 млрд. грн. – реалізація програми медичних гарантій. Обсяг видатків дозволив забезпечити надання необхідних медичних послуг та розвиток реабілітаційних послуг, послуг психологічної підтримки, а також розширити програму реімбурсації лікарських засобів та медичних виробів;

- 10 млрд. грн. - централізована закупівля ліків, медичних виробів, сучасного обладнання;

- 3,8 млрд. грн. – посилення епідемічного нагляду за інфекційними та неінфекційними хворобами (рис. 1).

Порівняно з попереднім роком частка витрат на охорону здоров'я в державному бюджеті зменшилася, що пов'язано зі збільшенням загальних видатків на фінансування сектору безпеки та оборони. У відсотках від ВВП обсяг витрат на охорону здоров'я скорочується до 2,8%, що відкидає Україну до показників 2019 р. Прикінцевими положеннями закону «Про Державний бюджет на 2023 рік», як і в попередні роки, зупиняється дія абзацу 1 ч. 5 ст. 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» щодо фінансування Програми медичних гарантій на рівні, не нижчому 5% ВВП.

Напрями фінансування у 2023 році

Рис. 1 Фінансування охорони здоров'я [2]

Порівняно з попереднім роком у національній валюті видатки на охорону здоров'я зменшилися на 10%. Однак у доларовому еквіваленті скорочення помітніше і становить майже 40%. Цей показник більш реально відображає виклики для повноцінного забезпечення надання медичної допомоги наступного року. За оцінками инс, у розрахунку на душу населення загальні державні видатки на охорону здоров'я у 2023 р. порівняно з попереднім роком зменшились з 159 до 116 дол. Порівняно із сусідніми країнами, які є членами ЄС, цей показник є низьким. Так, згідно з даними ВООЗ (за 2019 р.), державні видатки на охорону здоров'я на душу населення в Румунії становлять 592 дол., в Угорщині - 722 дол., у Польщі - 724 дол., у Литві - 892 дол., у Чехії - 1503 дол., у Словаччині - 1057 дол. Слід зауважити, що в цих країнах і частка держави у фінансуванні витрат на охорону здоров'я є вищою, ніж в Україні.

Найбільшою статтею витрат на охорону здоров'я в Державному бюджеті є Програма медичних гарантій (ПМГ). На її реалізацію у 2023 р. закладено 142,7 млрд грн (бюджет ПМГ - 2022 становив 157,3 млрд грн).

Цими коштами розпоряджатиметься Національна служба здоров'я України (НСЗУ). На керівництво та управління у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення в Держбюджеті-2023 передбачено 180 млн грн, що на 39% менше порівняно з бюджетом 2022 р. на момент його прийняття. Слід зазначити, що фінансування інституції скорочується з 2021 р., але зменшення її бюджету у 2023 р. є непропорційно великим порівняно з багатьма іншими програмами (див. таблицю). У наступному році бюджет НСЗУ становитиме всього 0,13% від обсягу ПМГ (рис. 2).

Значно скорочено фінансування програми «Створення біокластеру «Біологічна безпека та розвиток біотехнологічних технологій» — більш ніж у 6 разів. У бюджеті на 2022 р. було закладено 2,6 млрд грн на вакцинацію населення проти коронавірусу. У Держбюджеті-2023 такої статті вже немає. Водночас у Державному бюджеті на 2023 р. заплановано 422 млн грн.

Така ситуація засвідчує потребу формування інших, більш ефективніших заходів і дій для стимулювання інноваційної діяльності у цій сфері.

Аналізуючи впроваджені комплексні заходи з боку держави у сфері охорони здоров'я України, вважаємо, що доцільно скерувати зусилля на створення і вдосконалення таких видів інновацій, які можуть значно покращити процеси надання медичної послуги: зміна способів придбання споживачами медичної допомоги та її використання; створення інноваційних технологій і впровадження технологічних процесів, що сприятимуть розробленню нових медичних продуктів і ЛЗ; формування нових бізнес-моделей, що поєднані із горизонтальною чи вертикальною інтеграцією організацій охорони здоров'я.

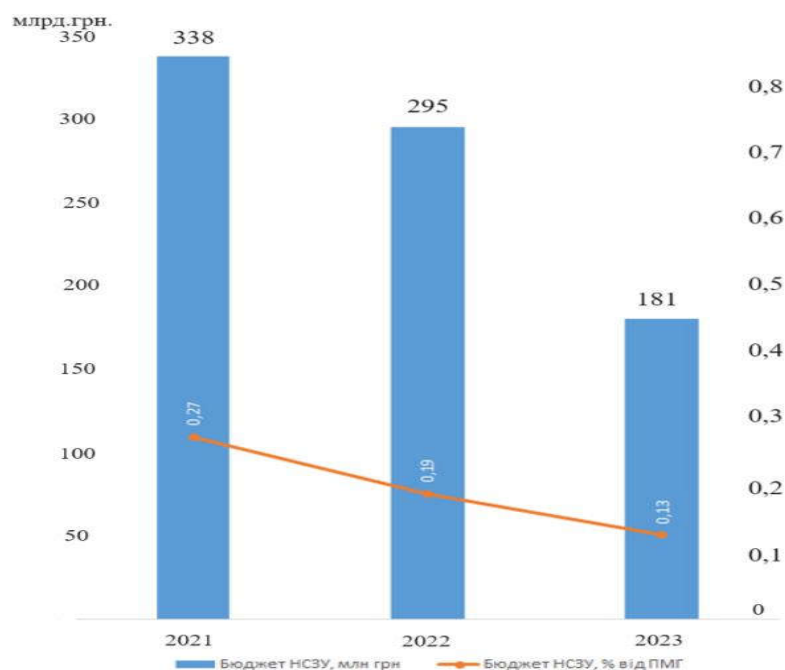

Рис.2. Видатки на керівництво та управління у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення (бюджет НСЗУ) із зазначенням їх частки від коштів, виділених на реалізацію цих гарантій (ПМГ) у 2023, 2022 та 2021 р. на момент прийняття бюджету [3]

Особливої уваги потребує реалізація заходів щодо підтримки інноваційної діяльності суб'єктів господарювання у сфері охорони здоров'я з охорони авторських прав на винаходи, об'єктів інтелектуальної власності тощо [4]. Підкласи, де зареєстрована найбільша кількість патентів у медицині наведені у табл. 1.

Підтримка інтелектуальної діяльності та охорона об'єктів інтелектуальної власності має бути через орієнтацію державних ресурсів у найперспективніші інноваційні проекти, що стимулюються відповідними інвестиційними та інноваційними фондами. Крім того, страхування найбільш ефективних об'єктів інтелектуальної власності, що відзначаються зростаючою часткою інноваційного ризику доцільно проводити за умов участі передусім державних страхових фондів, резервів.

Таблиця 1

Підкласи, де зареєстрована найбільша кількість патентів у сфері охорони здоров'я

Рейтинг	Підкласи, де зареєстрована найбільша кількість патентів
1	A61K (36,1%) - ліки і медикаменти для терапевтичних, стоматологічних, гігієнічних цілей
2	A61B (31,4%) - діагностика, хірургія.
3	A61Ш (6,0%) - електротерапія; магнітотерапія; променева терапія;
4	A61H (4,7%) - пристрої для фізіотерапії;
5	A61P (4,5%) - протези, пристрої і засоби для ортопедичних і лікувальних цілей; протизаплідні засоби; компреси, припарки; лікування та захист очей і вух;
6	О0Ш33/48 (4,5%) - дослідження або аналіз біологічних матеріалів (фізичний і/або хімічний);
7	A61M (4,4%) - пристрої і пристосування для введення ліків в організм або для нанесення їх на шкіряний покрив людини, а також для трансдукції або відбору різних середовищ організму

Узагальнюючи вищенаведене, окреслимо особливості, слабкі сторони в системі державного регулювання інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я України в сучасних умовах (табл. 2).

Таблиця 2

Слабкі сторони в системі державного регулювання інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я України.

№ п/п	Характеристика
1	відсутність відповідних механізмів захисту авторського права, правової легалізації в ГК України
2	декларативність нормативно затверджених програм та концепцій
3	відсутність відповідної державної підтримки наукових досліджень (фінансового та непрямого стимулювання), інноваційних проєктів
4	недосконалість галузевих нормативно-правових актів, неузгодженість
5	недосконалість захисту інтелектуальної власності

6	відсутність критеріїв оцінки для ввезення в Україну медичної техніки та виробів медичного призначення, що пов'язані зі стандартами лікування захворювань, новизни обладнання тощо
7	недосконалість структурно-організаційної моделі сфери охорони здоров'я
8	нераціональне використання наявних ресурсів
9	низька доступність до якісних послуг з охорони здоров'я
10	неконтрольована система ціноутворення на лікарські засоби та відсутність державного забезпечення ліками
11	високий рівень корупції та неформальних платежів у сфері охорони здоров'я
12	низька якість кадрового забезпечення сфери охорони здоров'я, рівень матеріального стимулювання працівників
13	старіння працівників і недостатній приплив у медицину кваліфікованих молодих спеціалістів, відтік висококваліфікованого персоналу
14	непрозорість, суб'єктивізм і формалізм механізмів ліцензування медичної практики, акредитації закладів з охорони здоров'я, атестації медичного персоналу у поєднанні з повільним, а інколи - відсутнім впровадженням процесу стандартизації медичної практики
15	ускладнені бюрократичні процедури щодо ліцензування нових технологій
16	складність механізму державних централізованих закупівель лікарських засобів і медичних виробів
17	низький рівень формування та розвитку інноваційної інфраструктури та інноваційної системи, зокрема, забезпечення консультаційної, інформаційної, юридичної підтримки організаціям-новаторам; створення територіальних центрів надання допомоги організаціям-новаторам
18	недостатній ступінь міжнародної співпраці у рамках розроблення та впровадження інноваційних проектів та обміну досвідом
19	недосконалість взаємовідносин поміж організаціями у сфері охорони здоров'я, громадянами та підприємництвом
20	неналагодженість зв'язків у системі «медична освіта - медична наука - підприємництво»
21	слабкий інвестиційний клімат, що не дає змоги розвиватись інноваційному підприємництву

Для інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я доцільно звернути уваги на вирішення таких питань:

- переглянути ключові аспекти та пріоритетність напрямів інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я;
- послідовність у реалізації цільових програм на всіх ієрархічних рівнях національної економіки;
- спрямуванням цільових програм на реальні потреби населення, медичної науки та освіти, інноваційного підприємництва;
- підвищення ролі медичної науки як важливого компонента у системі «медична освіта – медична наука – інноваційне виробництво»;
- підвищення рівня інноваційної культури, свідомості, що розвиток сфери охорони здоров'я, здоров'я та якості життя населення зумовлені застосуванням дієвого механізму стимулювання інноваційного розвитку.

Висновки. Одним з основних засобів реалізації принципів системного аналізу в державному управлінні охороною здоров'я є впровадження стратегічного управління інноваційним розвитком сфери охорони здоров'я, що включає регулярну оцінку умов функціонування та розробку відповідних стратегій для забезпечення сильної зваженої позиції уряду. Наявні заходи бюджетного фінансування установ охорони здоров'я не дають змоги сформувати стимули, мотиви до поліпшення якості медичних послуг, результативності й ефективності застосування ресурсів. Формування кошторису закладів охорони здоров'я за радянськими методиками (залежно від кількості ліжок і персоналу, а не від потреб громадян у медичних послугах) створює демотиватори до екстенсивного розвитку цієї сфери, не врахування виконаної роботи, збереження доволі неефективної інфраструктури. Таким чином, детальний аналіз стану фінансування інноваційної діяльності сфери охорони здоров'я та процесу формування платформи здійснення програмно-цільового управління інноваційним розвитком сфери демонструє потребу креативного розроблення та

застосування ефективних заходів задля трансформації моделі охорони здоров'я в Україні насамперед у контексті удосконалення формування та реалізації програм інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я та використання фінансових потоків у напрямі її поступу.

Література

1. Міністерство фінансів України офіційний сайт: URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>
2. Урядовий портал: офіційний сайт: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/biudzheth-2023-na-finansuvannia-okhorony-zdorovia-peredbacheno-207-mlrd-hryven>
3. Держбюджет-2023: видатки на охорону здоров'я в бюджеті воєнного часу. Щотижневик «Аптека». URL: <https://www.apteka.ua/article/651969>
4. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. – К.: УкрІНТЕІ, 2023. – 94 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nauka/2023/07/25/Nauk-analit.dopov.Naukova.ta.nauk-tekhn.diyaln.v.Ukr.2022-25.07.2023.pdf>

Summary. The article analyzes the weaknesses in the system of state regulation of innovative development of the healthcare sector in Ukraine and the dynamics of its financing. The necessity of implementing measures to support the innovative activities of stakeholders in the healthcare sector is proved. It is found that in Ukraine, targeted programs at the national level are not focused on the development of innovative activities of business entities in the direction of creating national medical innovative technologies, equipment, and innovative medical products. The principles of formation and implementation of targeted programs for the development of the healthcare sector, problems of their effective implementation and prospects for their direction are highlighted.

Key words: *healthcare, innovative development, financing, budget, reimbursement, research, scientific development, patents*